

Osmanlı Memleketine Sicilya'dan Tuz Kaçakçılığı ve Dönemsel Bir Analiz (1864-1870)

Salt Smuggling from Sicily to the Ottoman State and a Periodic Analysis (1864-1870)

Serap TAŞTEKİN*

Öz

Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve mali hayatında önemli yeri olan tuz, hem iç piyasada kullanılan hem de ihraç edilen bir maddedi. 1862 yılında Tuz Nizamnamesi çıkarıldıktan sonra tuzun iç piyasadaki dolaşımı ve ihracatının denetlenmesi devlet eliyle yürütüldü. Nizamnamenin ardından uygulanan inhisar ve ithal yasağına uymak istemeyenler ise daha önce kullandıkları yollarla Osmanlı limanlarına tuz getirdiler. Bununla beraber iç piyasada yeterince bulunmasına rağmen çoğu zaman daha ucuz olduğu için yurtdışından kaçak tuz tercih edildi. Osmanlı Devleti ile diplomatik ve ticari yakın ilişkileri bulunan Sicilya da tuz taşıyan yerlerdendi. Sicilyalı gemiciler Osmanlı limanlarına kaçak yollardan tuz taşımaya çalışırken, dönemin Floransa elçisi Rüstem Paşa tuz kaçakçılığın önüne geçilmesi için kendi yöntemlerini geliştirdi. Konsolosluklardan tuz kaçıran gemilerin bilgilerini rapor etmelerini isteyen Rüstem Paşa, elde ettiği istihbaratı Rüşumat Emaneti'ne bildirdi. Rüstem Paşa, Sicilya'dan Osmanlı limanlarına gitmek üzere yola çıkan tüm kaçak tuz yüklü gemileri konsolosluklardan aldığı bilgilerle raporladı ve Babıâli Hükümeti'ni gümrüklerde önlem alınması yolunda uyardı.

Osmanlı Devleti'nde tuz ticareti ve kaçakçılığıyla ilgili çalışmalar, zamansal olarak Düyun-ı Umumiye, bölgesel olarak da Kıbrıs ve Karadeniz üzerinde yoğunlaşmış, dünyaca ünlü tuzlara sahip olan Sicilya'ya yer verilmemiştir. Bu sebeple İtalyan Milli Birliği kurulduktan sonra Floransa Sefiri olarak görev alan Rüstem Paşa'nın Sicilya'dan Osmanlı limanlarına doğru tuz taşıyan gemilere önlem alınması için Rüşumat Emaneti ve Hariciye'ye bildirdiği tamamı Fransızca tahriratları önem arz etmektedir. Çalışmadaki belgeler, Tuz İnhisarı'nın uygulanmaya başladığı 1862 yılından sonraki kaçakçılık olaylarını içermektedir. Belgelerde Sicilya'dan kaçakçılık yapan gemilerin kalkış ve varış limanları, kapasiteleri, taşıdıkları tuz miktarı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Osmanlı Arşivi Hariciye İdare kataloğundaki Rüstem Paşa'nın tahriratlarından oluşturulan tablo, çalışmanın sonunda verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tuz Kaçakçılığı, Sicilya, İtalya, Rüstem Paşa, Tuz İnhisarı

Abstract

Salt, which had an important place in the economic and financial life of the Ottoman State, was a mine both used in the domestic market and exported. After the Salt Regulation was enacted in 1862, the circulation of salt in the domestic market and the control of its export were conducted by the state. Those who did not want to comply with the monopoly and import ban imposed after the enactment of the regulation brought salt to the Ottoman ports by the routes they used before. However, although salt was available in adequate quantities in the domestic market, salt smuggled from abroad was preferred because it was often cheaper.

Sicily, which had diplomatic and commercial relations with the Ottoman State, was one of

Makale Geliş Tarihi: 01.12.2022. Makale Kabul Tarihi: 25.05.2023.

Araştırma Makalesi / Künye: TAŞTEKİN, Serap, "Osmanlı Memleketine Sicilya'dan Tuz Kaçakçılığı ve Dönemsel Bir Analiz (1864-1870)", Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD), Sayı: 32, Cilt: 16, Haziran 2023, s. 151-172

* Öğr. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölüm Başkanlığı, E-mail: seraptastekin@selcuk.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0854-8623.

Gaz

Akademik
Bakış

151

Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023

the centers where salt was imported. While Sicilian sailors attempted to smuggle salt to Ottoman ports, Rustem Pasha, the ambassador in Florence, developed his own methods to prevent salt smuggling. Rustem Pasha asked the consulates to report the information of the ships that smuggled salt and sent the intelligence he had obtained to the Customs House. Rustem Pasha reported all the ships loaded with smuggled salt that set out from Sicily to the Ottoman ports with the information he received from the consulates and warned the Sublime Porte to take precautions against these ships at the customs.

Studies on salt trade and smuggling in the Ottoman State focused on *Duyun-ı Umumiye* (Public Debts) in terms of period, and on Cyprus and the Black Sea regionally, but Sicily, which had world-famous salt, was not included. Therefore, all correspondence in French that Rustem Pasha sent to Customs House and Foreign Affairs Office in order to take precautions against the ships carrying salt from Sicily to the Ottoman ports is of great importance. The documents in the study include the smuggling events after 1862, when the Salt Monopoly began to be implemented. The documents contain information about the departure and destination ports of ships smuggling from Sicily, their capacities, and the amount of salt they carried. A table created from the French translations of Rustem Pasha's correspondence in the Ottoman Archives Foreign Office catalogue will be given at the end of the study.

Key Words : Salt Smuggling, Sicillia, Italia, Rustem Pasha, Salt Monopoly

Tuz İşletmesi ve Ticareti

Osmanlı Devleti, sınırları dâhilindeki pek çok noktada tuz üretiminin yapıldığı geniş tuz yatakları ve tuzlalar bulunmaktaydı. Dolayısıyla Avrupa'ya ihraç edilen önemli bir ticari üründü. Maden hukukuna tabi olan tuzlalar, Osmanlı Devleti'nde diğer madenler gibi devlete ait sayılıyordu, dolayısıyla işletilmesi ve satılması gibi işlemler devlet denetimindeydi.

Tuzlalar, Tanzimat dönemine kadar özel yönetmeliklerle işletiliyordu. İşletme için gerekli sermayeyi amil ismi verilen müteahhitler karşılıyordu. Üretim birimlerini denetleyen reisler bir tür taşerondur. Tuzun taşınması ve dağıtımını devlet üstleniyordu.¹ Amiller, tuz ticaretinde belirlenen alış ve satış fiyatlarından başka tarife uygulayamıyordu. Her bölgenin tuz alım satımı kendi arasında yapılıyor, kanunname ile belirlenen bu kuralların dışına çıkılamıyordu.² Yalnızca küçük tuz madenleri şahıslara bırakılıyor, bazı tuzlalar ise vakıflara ait olabiliyordu.³ Devletin yaptığı düzenlemelere göre tuzla mukataası amili, emini, nazırı veya mültezimi belirlenen varidatı devlete ödüyordu.⁴

İlk tuz nizamnamesinin çıkarıldığı 1862 yılından önce tuzlalar dört biçimde işletiliyordu. Devlet kontrolü altında, mültezimler tarafından 1862'ye kadar yürütülen ilk sistem, tuzlanın kapasitesine göre elde edilen üretim

- 1 Halil İnalık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (çev. Halil Berktaş), Cilt 1, Eren Yayıncılık, İstanbul 2008, s.98, 101.
- 2 Ömer Lütfi Barkan, *XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları I, Kanunlar*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1943, s. 214.
- 3 Mübahat Küttükoğlu, *Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2013, s. 98.
- 4 Lütfü Güçer, "XV-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Tuz İnhisarı ve Tuzlaların İşletme Nizamı", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 23, Sayı 1-2, İstanbul 1963, s. 97.

miktarı ve masraflardan sonra belirlenen bedelle talibine verilmesi şeklinde belirlenmişti. Bu sistem başlangıçta iki yıl olarak belirlenmişken, daha sonra 4-5 yıla çıkarıldı. Mültezim sistemine ilgi artınca, açık arttırma usulüne gidildi.⁵ İhale sisteminde memur, veznedar, kantarcı ve kolcunun çalıştığı düşük kapasiteli tuzlalar istihdamı artırmak ve kaçakçılığı önlemek gibi amaçları güdüyordu. Üçüncü işletme sistemi ise devletin değil, bulanın işlettiği tuzlalarda uygulanıyordu. Bu uygulamada işletmeden idarenin haberdar edilmesi ve üretimin %20'sinin devlete verilmesi koşulu geçerliydi. Dördüncü uygulama tuzla işletme hakkının aşiret beylerine veya tekke zaviyelere verilmesine dayanıyordu.⁶ Devlete bildirmek suretiyle satış ve dağıtım yapabiliyorlardı.⁷ 1861 Maden Nizamnamesi'nde tuzlalar asli madenler olarak kabul edildi.⁸ Hazineye katkısı olan tuzun çıkarılması ve işletilmesi usullerinin yasal bir düzene konulması için 1862 yılında Tuz Nizamnamesi yayınlandı.⁹ Tuz Nizamnamesi, tuzlaların açılması, işletilmesi ve satışı gibi tüm konuları kapsayan ilk düzenlemedir. Bu kararname, tuzun üretim ve ticaretini devlet kontrolüne aldı.¹⁰ Tuz Nizamnamesi'nin 4. bendinde yeni ticaret anlaşmalarını gereğince tuz ithalatının yasaklandığı ve tüm tuzlaların devlet idaresine geçtiği, devletten başka kimsenin tuz çıkaramayacağı, tuzla işletemeyeceği ve satamayacağı belirlendi. Mültezimlerin elinde bulunan tuzlaların da ilgili mahalli hükümete teslim edilmesine karar verildi.¹¹ Kasım 1862'deki tuz inhisarından sonra tuz gelirleri önce arttı. 1863 yılındaki 62 milyon 500 bin kuruşluk gelir, 1864 yılında 110 milyon kuruşa yükseldi. 1866 yılında gelir 127 milyon 524 bin 332 kuruşa ulaştı. Tuz fiyatı yükseldikçe gelir de arttı.¹² Tuz inhisarı, 200 milyon Franklık 1862 istikrazına karşılık olmak üzere hazırlandı. İnhisarın işletilmesi, nakliyedeki zorluklar sebebiyle istenilen sonucu veremedi ve tamamen ortadan kaldırılamasa da Düyun-ı Umumiye İdaresi'nin tedbirlerine kadar kaçakçılık önlenemedi.¹³

Tuzun devlet tekelinde olması ve ithalatının kısıtlanması dış ticaretle

- 5 Müfit İlter, *Türkiye'de Tuz Endüstrisi ve Ticareti*, Tekel Müdürlüğü Yayını, Ankara 1980, s. 9.
- 6 İlter, a.g.e., s. 2.
- 7 Fatma Doğruel, Suut Doğruel, *Osmanlı'dan Günümüze Tekel*, Tekel Yayınları, İstanbul 2000, s. 112. Duygu Çakır, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Karadeniz'de Tuz Kaçakçılığı", Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu 2019, s. 10.
- 8 1861-1868- Maden Nizamnameleri için bkz. Serap Taştekin, *Osmanlı Devleti'nde Maden Hukuku ve İmtiyazlar (1861-1906)*, Bilgin Yayınevi, Ankara 2021.
- 9 *Düstur* I. Tertib, II. Cilt, Dersaadet 1289, s. 683-720.
- 10 Sinan Demirbilek, "Tek Parti Döneminde İnhisarlar (1923-1946)", *ÇTTAD* XII/24, (2012/Bahar), s.205.
- 11 Tuz Nizamnamesi, 4-5-6. Bent, *Düstur* I. Tertib, Cilt II, Dersaadet 1289, s. 684-685.
- 12 Tevfik Güran, *Osmanlı Mali İstatistikleri, Bütçeler, 1841-1918*, Tarihi İstatistikler Dizisi, Cilt 7, Birinci Basım, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 2003, ayrıca bkz. Erdoğan Öner, *Osmanlı Bütçeleri (1864, 1869, 1877, 1880, 1897)*, *Osmanlı Muvazene Defterleri*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, Ankara 2007.
- 13 A. Du Velay, *Türkiye Maliye Tarihi*, Der. Maliye Tetkik Kurulu, Damga Matbaası, Ankara 1978, s. 310.

görsel

Akademik
Bakış
153
Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023

ilgili birtakım sorunları da beraberinde getirdi. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Avrupalı devletlerle yapılan muahedelerde iç ve dış ticaret serbestliği Osmanlı Devleti'ni dünya ticaretine entegre etmeye başladı. 1861 yılında Fransa, İtalya ve İngiltere ile 1862 yılında Rusya, Hollanda, ABD, İsveç, Danimarka, Avusturya, Prusya, İspanya ve Norveç ile Kanlıca Ticaret Antlaşmaları olarak bilinen 20'şer yıllık ticari antlaşmalar imzalandı. Bu antlaşmalarda %12 olan gümrük vergisi %3'e düşürülürken, yabancı tüccarın Osmanlı topraklarında istediği malı serbestçe satabilmesi sağlandı. Ticari ayrıcalık verilen devletlere tanınan iç ve dış ticaret serbestliği yalnızca tuz ve tütün ticareti için sınırlandırıldı. İtirazlara rağmen sınırlama uygulansa da yine de yabancı tüccarın Karadeniz ve Akdeniz'den ülkeye tuz sokmasına engel olunamadı.¹⁴

Tuzun iç piyasadaki satışının denetlenmesi, bunun yanı sıra Avrupalı devletlere verilen iç ve dış ticaret serbestisinin tuzda sınırlandırılmasının istenilen etkinlikte uygulanmadığı yukarıda belirtilmişti. Sınırlamaya rağmen tuzla mültezimleri ve yerli tüccar tuzu düşük fiyatla sattı. Ucuz ithal tuz Osmanlı topraklarına girdikçe mirî tuza talep azaldı, buna bağlı olarak tuz geliri düştü.¹⁵ Bunun yanı sıra Osmanlı limanlarına yük taşıyan gemilerin dönüşte boş gitmeme gibi yaklaşımları nedeniyle tuz kaçakçılığı yaygınlaştı. Devlete ait kabul edilen fakat işletmesi mültezimlere bırakılan tuzlaların yukarıda değindiğimiz dört ayrı işletme sistemi hazineye beklenen geliri sağlamadı. Devletin organize ettiği sistemde yaşanan aksaklıklar kaçakçılık faaliyetlerinin artmasına yol açtı. Özellikle yurtdışına giden gemilerin dönüşte boş gelmemek için ucuz tuz getirmesi, aynı zamanda üretimin de düşmesine sebebiyet verdi.¹⁶ Özel inhisarın da denenip başarısız olması üzerine, nihayetinde tuz tekeli Rüşumat Emaneti'ne bırakıldı. Rüşumat Emaneti'nin düzenlemeleri incelendiğinde, kurumun tuz kaçakçılığıyla ilgili birtakım tedbirler aldığı dikkati çeker. Bir yandan bu tedbirler alınırken, öte yandan 1862 tarihli Tuz Nizamnamesi hali hazırda yürürlükteydi. İdarenin tedbirlerine rağmen tuz kaçakçılığının önüne geçilememesi, 30 Haziran 1868 tarihinde cezaların yeniden düzenlenmesine sebep oldu. 1862 tarihli Tuz Nizamnamesi'nin 22. bendindeki değişiklikler, yabancı tuzun ülkeye getirilmesini engellemeye çalıştı. Buna göre kara ve denizden ithal tuz getirenlerin satışına izin verilmeyeceği, yakalanmaları halinde tuzun zapt edileceği belirlendi. Aynı bentte 9 Aralık 1869 tarihinde yapılan değişikliğe göre gizli tuz ithal edenlerin, tuz miktarının değerinin iki katı para cezası ödemeleri kararlaştırıldı. Para cezasını ödeyemeyecek durumda olanların ise üç ay hapis cezası alacakları belirtildi.¹⁷

14 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, VII. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 7. Basım, Ankara 2011, s. 260-262.

15 İlder, a.g.e., s. 326, Kasım, *Tuz Nizamnamesi Çerçevesinde 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Tuzlaların İdaresi ve İşletilmesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2016, s. 16.

16 Doğruel, a.g.e., s.113.

17 Bkz. *Düstur*, Tertib I, Cilt II, s.699-708, BOA. HR. MKT.565/1, Kasım, a.g.t., s. 62.

Diğer yandan Osmanlı maliyesinin kötüye gidişi ve 6 Ekim 1875 tarihinde yayınlanan İrade-i Seniyye ile Osmanlı borçlarının ödenemeyeceğinin açıklanmasından sonra tuz gelirleri de 22 Kasım 1879 tarihli Rüsüm-ı Sitte gelirleri kapsamında on yıllığına Galata bankerlerine devredildi.¹⁸ Düyûn-u Umumiye'nin ilk modeli olarak kabul edilen bu sistemde¹⁹ Galata bankerleri, Sultan Abdülaziz döneminde geçerli plasman usullerine göre Osmanlı Devleti'ne borç verme sistemi yürümediği için otuz yıl boyunca bazı gümrüklerin, tütün ve tuz gelirlerinin veya Anadolu'daki bazı tarım ürünlerinin hasılatının kendileri tarafından tahsil edilmesiyle kredi ve faizlerini almak istediler. Düyûn-u Umumiye 20 Aralık 1881 (28 Muharrem 1299) tarihinde kurulunca tuz gelirleri bu komisyona devredildi. Düyûn-ı Umumiye diğer kalemler gibi tuz gelirlerinin de en verimli şekilde tahsil edilmesi için çalıştı. Düyûn-u Umumiye, gelir kalemlerinin hiçbirinde kaçakçılık eylemlerinin gerçekleşmesini istemiyordu. Hatta komisyondan Maliye Nezareti'ne bir yazı gönderilerek görevli memurlardan tuz kaçakçılığının önlenmesi hususunda yardım istediler.²⁰ Tuz kaçakçılık faaliyetlerinin önüne geçmekte kullanılmak üzere Düyûn-ı Umumiye tarafından vapurlar satın alındı.²¹ Düyûn-ı Umumiye'nin kurulmasından sonra, tuz gelirleri artırılarak üç yıl sonra bu idareye devredildi. Düyûn-ı Umumiye, 1881-1882 döneminde 631 bin 827 lira olan tuz gelirlerini 1899-1900 döneminde 191 bin 999 liralık artışla, 823 bin 826 liraya yükseltti.²²

Sicilya'dan tuz kaçakçılığı

Ecnebi tuzlarının ithalinin yasaklanmasından sonra tuz kaçakçılığının yoğun olduğu XIX. yüzyılın ikinci yarısında deniz ticaretinde buharlı gemiler kullanılıyordu. Osmanlı kara sularında da buharlı gemiler 1820'lerde işlemeye başlamıştı. Buhar gücü tonajı artırınca, buharlı gemiler yelkenlileri kullanılmaz hale getirdi.²³ 1870'li yılların başında buharlı ve yelkenli gemiler eşit yük taşıırken, 1900'de yelkenliler İstanbul'a gelen yüklerin ancak %5'ini taşıdı.²⁴ Hız ve gücünün yanı sıra ortalama 1250 ton taşıma kapasitesi nedeniyle, buharlı gemiler yelkenlilere üstünlük kurdu. Özellikle tuz ticaretinin yoğun olduğu Tuna güzergâhında 1856 yılında Avrupa Tuna Komisyonu²⁵ kurul-

18 İltar, a.g.e., s. 7.

19 Haydar Kazgan, *Galata Bankerleri*, Orion Yayınları, Ankara 2005, s. 109.

20 BOA. DH. EUM., THR 17/31, DH.EUM.EMN. 64/10, Süleyman Beyoğlu, "Osmanlı Devleti'nde Tuza Dair Bazı Problemler (1914-23)", *Tuz Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004, s. 203.

21 BOA. BEO.18/1328.

22 Velay, a.g.e., s. 356.

23 Osmanlı deniz ticaretinde yelkenlilerin yerini buharlı gemilerin aldığı XIX. yüzyıldaki dönüşüm süreci için bkz. İlhan Ekinci, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Deniz Ticaretinde Değişim ve Tepkiler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXI, Sayı 2, Aralık 2006, s. 35-76.

24 Halil İnalçık, H. Quataert, D. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt 2, 1600-1914, Eren Yayınları, İstanbul, 2004, s. 902-912.

25 Tuna'daki Rus etkisine karşı Avrupalı devletler tarafından oluşturulan komisyon, 1880 yılına kadar bir şirket gibi çalışmış, fakat giderleri gelirlerinden fazla olmasına rağmen bölgedeki ticaretten daha fazla kazancı olan üye ülkeler tarafından finanse edilmiştir. Os-

duktan sonra yelkenli gemi sayısı hızla azaldı.

Buharlı gemiler deniz ticaretinde hızla yaygınlaşarak yelkenlilerden 10 ila 20 kat arasında daha fazla yük alırken²⁶, tuz kaçakçılığında yelkenlilerin kullanıldığı dikkati çekmektedir. Yelkenliler, özellikle gümrük otoritesinin zayıf olduğu yerlerde kaçakçılık için kendilerine faaliyet sahası bulabildiler ve buharlı gemilere karşı tonajlarını artırdılar.²⁷ Yelkenliler, rekabet güçleri olmadığı için deniz ticaretini buharlı gemilere bıraksalar da kaçakçılıkta kullanılmaya devam edilmiştir. Tuz kaçakçılığının söz konusu olduğu 1861-65 ve 1866-70 dönemlerinde tamamen yelkenliler tercih edildi. Rüstem Paşa'nın tahriratlarında gemilerin türüyle ilgili bilgi verilirken, brick olarak tanımlanan iki kare direk pilonlu yelkenli gemilerin çoğunlukla kullanıldığı görülür. Brickler hızlı olmaları ve manevra kabiliyetlerinden dolayı hem savaş, hem de ticaret gemisi olarak kullanılıyordu.

Sicilya'dan tuz kaçakçılığı da deniz yoluyla, yelkenlilerle yapılıyordu. Osmanlı Devleti'nde elde edilen tuz ahaliye yettiği için, Tuz Emaneti fazladan ecnebi tuzu alınmayacağını duyurdu. Durum, Osmanlı limanlarına sürekli tuz gönderen Sicilya'daki tüccarlara bildirildi. Sicilyalı tüccarlar, Osmanlı memleketine her sene çok miktarda tuz ithali gerçekleştirdikleri halde, ticaretin yasaklanmasıyla mahsullerini nereye nakledeceklerini şaşırduklarını belirterek yasağı olumsuz karşıladılar. Bu durum üzerine Rüstem Paşa, Torino Maslahatgüzarı olarak 7 Nisan 1864 tarihinde Hariciye Nezareti'ne bir arıza göndererek, tuzun yurtdışından Osmanlı memleketine sokulması yasağının muhtemel olumsuz sonuçlarına dikkat çekti. Rüstem Paşa, kararın Sicilya Adası'nın en önemli mahsullerinden biri olan tuz ticaretini sekteye uğratacağını belirttiği yazısında, bu durumun gizlice tuz ticareti yapılmasına yol açacağı konusunda uyarıda bulundu.²⁸

Rüstem Paşa, Sicilya'dan Osmanlı limanlarına yol alan kaçak tuz yüklü gemilerin tespit edilmesi ve ilgili limanlara bildirilmesi için bir çalışma sistemi oluşturdu. Her limanda konsolosların da iş birliğiyle bir pusula²⁹ oluş-

manlı Devleti ise Tuna'daki hakimiyetini sınırlayan bu komisyona sıcak bakmasa da kaldırılacak gücü de olmamıştır. Bu konu için bkz. İlhan Ekinci, *Tuna Komisyonu ve Tuna'da Ticaret 1856-1883*, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun, 1998.

26 Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, İstanbul 2002, s. 181.

27 Osmanlı deniz ticaretinin gelişimi ve kullanılan gemilerle ilgili bilgi için bkz. İlhan Ekinci "Osmanlı Deniz Ticaretinde Değişim ve Tepkiler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt/Volume, XXI, Sayı/2, Aralık 2006, s. 35-76.

28 BOA. HR. TO..101/72.

29 Osmanlı gümrüklerinin modernize edilmesi sürecinde Düyün-u Umumiye'den sonra Rüşumat Emaneti'nde Emil Bertram Efendi 1886-1897 arasında çalıştı. Bertram Efendi'nin Avrupa ülkelerinden örnek alarak hazırladığı ve bir geminin kaptanı tarafından yükünü götüreceği liman gümrüğüne vermesi gereken ve gemide yüklü olan ticaret mallarını gösterir "manifesto" isimli bildirgesi yürürlüğe konuldu. Kontrol edilen gemide, manifestoda yer alanın dışında yük bulunması halinde para cezası uygulanacağı belirtilerek kaçakçılığın engellenmesine çalışılmıştı. Manifesto uygulaması, Rüstem Paşa'nın gemi kaptanlarının yüklerinin ve diğer bilgilerinin istenmesi çalışmasından sonra uygulanmış, her iki uygulamada da yabancı devletlerin gümrük kurallarından alıntı yapılmıştır. Gümrüklerde yapılan yenileşme çalışmaları için bkz. Birten Çelik, "Osmanlı Gümrüklerinde 19.

turan ve istediği bilgilerin kendisine ulaştırılmasını isteyen Rüstem Paşa, zaman zaman limanlara özel tuz kaçırma yöntemlerini de tespit etti. Rüstem Paşa, başında Kâni Paşa'nın³⁰ bulunduğu Rüsûmat Emaneti ile telgrafla haberleşmek suretiyle çalıştı. Trapani'den İstanbul'a giden Yunan gemisi için Hariciye'yi uyararak Rüstem Paşa, birkaç hafta önce belirlediği gemilerin yeni bir kaçakçılık sistemi uyguladığını keşfettiğini ifade eden telgrafi İstanbul Rüsûmat Emaneti'ne gönderdi. Rüstem Paşa, gümrük yetkililerinin takibi ve dikkatiyle Sicilya'dan Osmanlı limanlarına yol alan kaçak tuz yüklü gemilere müsaade edilmemesi gerektiğini bildirdi. Rüstem Paşa, tuz ticaretiyle uğraşan gemilere getirilen yeni formaliteler nedeniyle Arnavutluk'taki Anti-vere ve İşkodra'ya³¹ tuz geçirilmesinin zorlaştığını; bununla beraber Sicilya limanlarından tuz yükü alarak Tuna'ya doğru yol alan gemileri yönlendirmenin daha mümkün olacağını yazdı. Fakat bu durumun gümrükte Tuna'ya gideceklerini belirtmelerine rağmen, sonradan Arnavutluk'a yönelmedikleri sürece geçerli olduğunu ifade etti. Rüstem Paşa, ikinci durumu kendisinin kontrol etme şansının olmadığını, bunun yönetimin katkılarıyla, kendisinin daha önce telgrafla geçişlerini belirttiği gemilerin takibiyle mümkün olabileceğini vurguladı. Rüstem Paşa'ya göre bu durumda Boğaz'ı geçemeyen gemilerin yüklerini Osmanlı limanlarından başka kıyılardan karaya çıkarması gerekeceğinden, adı geçen gemiler farklı bir limanda göründüklerinde bile oradan yasal olarak takip etme seçeneği doğacaktı. Dönemin geçerli gümrük nizamnamesine göre, ithal ve ihraç tüm ürün ve eşya gümrük idaresine sahip olan bir limanda veya sahilde yapılabilirdi. Bunun dışındaki istisnai yerlerde ise Rüsûmat memuru durumu denetlerdi.³² Rüstem Paşa bu nedenle tuz kaçırarak gemilerin hangi limana giderse gitsin, gümrük idaresi tarafından fark edileceklerini düşünüyordu. Rüstem Paşa bu girişimiyle, kendisine istatistiklerin ulaştırılması halinde Sicilya'daki konsolosluk görevlilerine rehberlik edecek tüm işlemleri yürütme ve gemilerin süreçlerini takip etme sorumluluğunu üstlendi. Bu planlama üzerine Sicilya'daki konsolosluk görevlilerine tüm tuz seferlerini telgrafla bildirmeleri talimatı verildi.³³ Rüstem

görsel

Yüzyıl Son Döneminde Yapılan Reformlar ve Yabancı Uzmanlar, XVIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 2008. Ahmed Esad, 1938. "Gümrük Tarihinden Sayfalar: Gümrüklerimizde Enebi Müttehassıslar" *Gümrük Rehberi*, s. 1, 7 Şubat 1937.

30 Kâni Paşa, Üsküp Valiliği görevini sürdürürken, 1 Ağustos 1859 tarihinde İstanbul Emtia Gümrük Müdürlüğü'ne tayin edildi. Kâni Paşa göreve getirildikten sonra Emtia Gümrük Eminliği, 1870'te Rüsûmat Emaneti'ne dönüştürüldü. Bkz. *Rüsûmat Salnamesi*, Ahmet İhsan Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, Dersaadet, 1330, s. 127. Rüsûmat Salnamesi, Emtia Gümrük Müdürlüğü'nün Rüsûmat Emaneti'ne dönüşmesi süreci hakkında geniş bilgi verir. Buna göre 19 Zilhicce 1275'te memlaha müdürlükleri memurluğa, gümrük emanetleri ise müdürlüğe çevrildi. Tuz ve tütün idareleri 17 emanet olarak taksim edildi ve tamamı İstanbul Emtia Gümrük Eminliği'ne bağlı hale getirildi, s.124-145.

31 Rüstem Paşa'nın orijinali Fransızca olan belgelerinde İşkodra, Scutari olarak yazılmıştır. İşkodra Shkoder, İskenderiye, Skutari ve Skadar isimleriyle de anılıyordu. XIX. yüzyılın ikinci yarısında İşkodra, Arnavutluk'un önemli bir ticaret merkeziydi. Bkz. Machiel Kiel, "İşkodra", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 23, Ankara 2001, s. 433-434.

32 Rüsûmat Salnamesi, s. 250.

33 BOA. HR. İD.. 308/51.

Paşa, Hariciye'ye hazırladığı raporda, telgrafları belirli bir kalıpta düzenlediğini belirterek konsolosluklardan gemilerle ilgili bilgileri içeren bir pusula hazırladı. Pusulada, telgrafta yer almasını istediği bilgiler yazıldı. Buna göre her konsolosluk görevlisinden, hazırlayacakları raporda geminin ismi, türü, milliyeti, kaptanın adı, geminin tonajı, gidiş ve varış limanının yer alması istendi. Gemilerin kapasitesi tonilato³⁴ ile ifade edilirken, tuz yükü için quintaux³⁵ veya kilogram ölçü birimleri, nadiren de salma kullanılmıştır.³⁶ Bazı raporlarda gemilerin tonilato ve taşıdıkları yüklerin bilgileri verilmemiş fakat yine de ihbarda bulunulmuştur.

Konsolosluklardan istenen bilgilerle ilgili örnek hazırlanarak belirlenen öğeleri numaralandıran Rüstem Paşa, hazırladığı raporunda, bu bilgilerin gümrük dairesine iletilmesinin bir yenilik olacağını belirterek bu yeniliğin gerçekten fayda sağlaması için gümrük makamlarının da Babiâli'ye iletilmesini istedi. Rüstem Paşa, raporunda "Daha önceki yazışmalarım da söylediğim gibi, tuz kaçakçılığı büyük bir yaygınlıkta yapılmaktadır. Bununla birlikte, dikkat çekmeden bu kadar yüklü miktarda tuzun ülkeye nasıl girebildiğini anlamakta zorlanıyorum" diyerek gümrükteki eksikliğe dikkati çekmiştir.³⁷ Tuz kaçakçılığının ihbar edildiği belgelerde, konsolosluklardan alınan istihbarat çerçevesinde gemilerin kalkış ve varış limanları bildirilmiştir. Gemiler Sicilya'da Augusta Limanı'nı yoğun bir şekilde kullanmıştır. Augusta'dan İskodra, Antivari, İbrail, İstanbul, Tuna, Odessa yönüne tuz gemisi çıkarılmıştır. 1867 yılında tuz kaçırıldığı rapor edilen gemilerin büyük kısmının Augusta'dan Tuna'ya hareket etmesi dikkat çekicidir. O dönemde yaklaşık 32 bin nüfuslu bir liman kenti olan Trapani'den ayrılan tüm gemilerin rotası İstanbul olarak rapor edilmiştir. Bazı durumlarda ise gemiler

34 Tonilato, Alm. Tonnage, Fr. Tonnage, İng. Tonnage, 1. Bir ticaret gemisinin yük taşıma elverişli kapalı yerlerinin hacmi ya da toplam kapasitesi, 2. Gemilerin alabileceği yük için kullanılan ve bir tona eşit olan birim. Tonilato: 2,83 metreküp=1 tonilato, ağırlıkla ilişkisi gerekli olmayan hacim ölçüsü bkz. Refik Akdoğan, *İngilizce-Türkçe Ansiklopedik Denizcilik Sözlüğü*, İstanbul, 1988, s.517.

Osmanlı denizciliği, Avrupa denizciliğine uyum döneminde yenilikleri kabul ederek uluslararası kuralları uygulamaya çalıştı. Metrik sistemin uygulanması modernleşme sürecinde geniş bir zamana yayıldı. (bkz) Şakir Batmaz, "Osmanlı Denizlerinde Mesaha Çalışmaları", *Türkler*, Cilt 14, Ankara, 2002, s.915-918. (Batmaz'ın çalışması, Ruslar'la ortak olarak yapılan Karadeniz'in ölçümü ile ilgili ayrıntı verir). Osmanlı denizciliğinin aynı zamanda artan ticaret hacminin de etkisiyle Avrupa'ya uyum sağlama sürecinde ölçü ve ağırlık birimleri dönüştürüldü. Kilenin tonilatoya dönüştürülmesi de bu gereklilikten kaynaklandı. 1 tonilato, 40 kiloya eşdeğer kabul edilmekteydi. Kileden tonilatoya geçişte farklı ölçekler kullanılsa da Cevdet Paşa, *Tezakeri*'nde karşılığı 40 kilo olarak belirtmiştir. Osmanlı deniz ticaretinde ölçü birimlerinde değişiklik ile ilgili bkz. İlhan Ekinci, "Osmanlı Deniz Ticaretinde Ölçü Birimlerinin Batılılaşmasına Bir Örnek: Kile'den Tonilatoya, Moorsom Usûlü'nün Uygulanması", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 17, Bahar 2011, s. 314.

35 Quintaux, 100 kilograma eşit tartı birimidir.

36 Rüstem Paşa, bir tahriratında geminin yükünün 920 kantara eşit 115 salmadan oluştuğunu belirtmiştir. Aynı yazıda bir başka gemi için de tuz yükünün 1624 kantara eşit 178 salmadan oluştuğunu ifade etmiştir.

37 BOA. HR. İD.308/34.

Osmanlı limanlarına tuz götürmenin yasak olduğu bildirildikten sonra varış noktalarını değiştirmekteydi. Rüstem Paşa, yazdığı tahriratta bir Yunan gemisinin Augusta'dan tuz yüküyle yola çıktığını, ancak bunun yasak olduğunun bildirilmesinden sonra rotasını değiştirdiğini not ederek "Gemi rotasını değiştirse de yetkilileri herhangi bir kaçakçılık durumuna karşı yine de uyarmalıyım" şeklinde bilgi verdi.³⁸

Rüstem Paşa, tahriratında yalnızca bilgileri iletmekle kalmayıp, kaçakçılığın önüne geçilmesi için çözümler de önerdi. 5 Nisan 1866 tarihli tahriratında İtalya'dan tuz yüküyle gelen gemilerin listesini verdikten sonra bir değerlendirmede bulunur. Yazısında, haftalık olarak ilettiği listelerden de görüldüğü gibi özellikle Tuna'ya tuz ihracında bir canlanma olduğuna dikkati çekerek, idari ve gümrük makamlarının daha aktif bir gözetim yapmaları konusunda uyarılmalarını istedi. Açıklamalarıyla birlikte destinasyonlarını da ilettiği gemi trafiğinin rahatlıkla izlenebileceğini ve bu trafiğin legal olup olmadığının kolaylıkla anlaşılabilirliğini kaydetti.³⁹ Rüstem Paşa, 6 Eylül 1866 tarihinde Floransa'dan Hariciye Nazırı Âli Paşa'ya bir tahrirat gönderdi. Yazıda, imparatorluğun kıyılarını etkileyen yasadışı tuz seferleriyle ilgili gerekli bilgileri içeren telgrafları Kâni Paşa'ya göndereceğini bildirdi. Yeni İtalyan Hükümeti'nin bu emtiyaya koyduğu ihracat vergileri, bu sahte ticaretin sona ermesine büyük katkı sağlayacağını yazdı.⁴⁰

Tahriratlarda tuz kaçakçılığı yapan gemilerin kalkış ve varış limanları belirtilmiştir. Sefarettten gelen tahriratlarda, tuz kaçakçılığı trafiğinde genellikle Tuna olduğu dikkati çekmektedir. Tuna vilayeti, 1864 yılında Vidin, Silistre ve Niş vilayetlerinin birleştirilmesiyle kuruldu.⁴¹ Tuna limanları, tuz kaçaklığında yaygın olarak kullanılmaktaydı. Rüstem Paşa tahriratlarında, Tuna'ya tuz kaçaklığının 1866 yılından itibaren başladığına ve giderek yoğunlaştığına dikkat çeker. Orta Avrupa, Balkanlar, Karadeniz ve Akdeniz ülkelerini birbirine bağlayan önemli bir su yolu olan Tuna, kaçakçılıkta yoğun olarak kullanıldı.

Girgenti de tuz kaçakçılığının yapıldığı limanlardan biriydi. Girgenti (Agrigento) Sicilya'nın güneybatısında yer alan bir ticaret merkeziydi. 1860'larda yaklaşık 17-20 bin nüfusa sahipti. Girgenti'den diğer limanlara oranla daha az tuz çıkışı yapıldığı dikkati çekmektedir. Rüstem Paşa'nın raporlarına göre, bu limandan ilk sevkiyat 12 Nisan 1866'da Eugeno isimli İtalyan gemisiyle yapıldı. Girgenti limanından 1866 yılının Nisan ve Aralık aylarında İstanbul'a, 1867 yılının Şubat ayında Odessa'ya, Haziran ayında ise İstanbul ve İbrail'e tuz sevk edildi. 1868 yılında 27 Mart tarihli İtalyan

38 BOA. HR. İD.308/19.

39 BOA. HR. İD.308/30.

40 BOA. HR. İD..308/34 (Floransa Sefareti'nden Rüstem Paşa'nın gönderdiği tahriratların toplu halde yer aldığı bu dosyaya arşivde ilk belgenin tarihi verilmiştir. Dolayısıyla ilk belge 31 Mayıs'ta yazıldığı için arşivdeki tarihlendirme ile içerikteki diğer belgelerin tarihi uyuşmamaktadır).

41 Mihai Maxim, "Tuna", TDV *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 41, İstanbul 2002, s. 372-374.

giz

Akademik
Bakış

159

Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023

Gemelle ve Yunan Evangelista, Ağustos ayında İtalyan Assunta, İtalyan Conceziote, Francesco ve Yunan Proodos isimli gemilerin sevkiyatı raporlandırıldı. Tuz kaçakçılığının bildirildiği raporlarda çıkış limanı belirtilmeyen gemiler Sicilya olarak işlenmiştir. Çıkış limanı belli olmayan gemiler, Rüstem Paşa'nın 1870 yılında gönderdiği son raporlarda dikkati çeker. Bu sevkiyatların ikisinin aynı zamanda varış limanı da bilinmezken, diğer iki geminin Tuna'ya geleceği bildirilmiştir. Sicilya'dan ayrıldığı limanı belli olmayan dört gemi de Yunan bandıralıdır ve 1870 yılında 1250 ton tuz yükü raporlanmıştır. Rüstem Paşa, tuzun yüklendiği limanın belli olmadığı durumlarda, bilgiyi Palermo Konsolosluğu'ndan aldığı için raporlara Palermo'yu kaydetmiştir. Bu şekilde Palermo'dan tuz yüküyle Osmanlı limanlarına hareket ettiği bildirilen gemi sayısı dokuz ve bu gemilerden tuz yükü belli olanların taşıdığı tuz toplam 1380 tondur. Palermo'dan çıkan gemilerin beş adedinin tuz yükü belirtilmemiş, varış limanı İbrail ve İstanbul olarak kaydedilmiştir.

Kaçak tuz için en yoğun kullanılan limanlardan biri de Sicilya'nın güneydoğusundaki Augusta idi. Raporlara göre Augusta'dan çıkan gemiler İşkodra, İbrail, Tuna, Odessa ve İstanbul'a yol almıştır. Augusta'dan sevkiyatın en dikkat çekici yönü, 1864-1866 arasında büyük kısmının, 1867'den itibaren ise tamamının Tuna'ya yapılmış olmasıdır. Augusta'dan tuz nakleden gemilerin çoğunluğu Yunan uyrukluydu. Sicilya'dan Osmanlı limanlarına kaçak tuz nakledilen önemli limanlardan biri Trapani limanı idi. Trapani, Sicilya'nın en bilinen tuz üretim merkezlerinden biriydi. 1860-1870 arasında yaklaşık 35 bin nüfusu olan bu ticaret merkezi, önemli tuzlalara sahipti. Buradan tuz yükleyen gemiler, Karadeniz kıyılarından Rus limanlarına ulaşarak tahıl yüküyle geri dönüyorlardı. Tuz inhisarından sonra Trapanili tüccarlar da tuzlarını nereye satacaklarıyla ilgili sefarete başvurarak yardım istemişlerdir.

Rüstem Paşa'nın tuz kaçakçılığı ile ilgili raporlarındaki bir diğer husus ise gemilerin hangi ülkeye ait olduğudur. Belirtilen dönemde Sicilya'dan Osmanlı limanlarına tuz kaçırılan gemilerin büyük kısmının Yunan bandıralı olduğu dikkati çekerken, aralarında yalnızca 13'ü Osmanlı gemisidir. Rüstem Paşa, görevde bulunduğu 1864 yılında 4, 1865 yılında 23, 1866 yılında 66, 1867 yılında 47, 1868 yılında 16, 1869 yılında 10, 1870 yılında ise 2 olmak üzere toplam 168 gemi hareketini rapor etti. Sicilya'dan tuz kaçakçılığı yapanlar arasında, Osmanlı gemilerinin sayısı nispeten azdı. Osmanlı deniz ticareti yapanların o yıllardaki meseleleri, ecnebi gemilere elde ettikleri imtiyazlar sebebiyle vergi muafiyetleri sağlanırken, Osmanlı tebaasından olanlardan alınan yüksek vergilerdi.⁴² Osmanlı uyruklu gemilerin o dönemde kayıtlı ticarete yeni buharlı gemilerle varlık göstermeye çalışırken, Sicilya'dan tuz kaçakçılığı trafiğinden uzak durdukları anlaşılmaktadır.

42 Mehmet Aziz, *Büyük Bir Derdimiz, Osmanlı Deniz Ticareti*, İstanbul 1328, s.97, bu konuda Tuna Valisi Mithat Paşa'nın Bahriye Nezareti'ne yazdığı tahrirat için bkz. BOA. İ.MV, 26277, Tuna nehri deniz ticareti için bkz. İlhan Ekinci, a.g.t.

SİCİLYA'DAN OSMANLI LİMANLARINA TUZ KAÇIRDIĞI RAPOR EDİLEN GEMİLERİN BİLGİLERİ⁴³

Tarih	Geminin menşei/ ismi	Geminin Kaptanı	Kapasite ^{44*}	Tuz Yüğü ^{45*}	Çıkış/Varış limanı
20 Haziran 1864	Albanese	Ahmet Man	74	56760 ok.	Augusta/İşkodra
10 Temmuz 1864	Adie	Zeynel Yusuf	57	53240 ok.	Augusta/İşkodra
4 Ağustos 1864	Neuva Sorte	Ömer Bayram	-	90540 ok.	Augusta/İşkodra
11 Ağustos 1864	Maria Teresa	Hafsan Suece	174	137600ok.	Augusta/İşkodra ⁴⁶
4 Mayıs 1865	İtalyan/Salem	Bernardo Cafiero	-	-	Palermo/İbrail
11 Mayıs 1865	İtalyan/Enrico Took	Frenga	-	-	Palermo/İbrail
11 Mayıs 1865	İtalyan/F.Farodi	Longombardi	-	-	Palermo/İbrail
8 Haziran 1865	Yunan/Rosina	Antonio Mauzziati	158	-	Palermo/İstanbul
8 Haziran 1865	Yunan/San Georgia	Monalachi C. Elia	177	-	Palermo/İstanbul ⁴⁷
10 Haziran 1865	Osmanlı/Jbaehre	Jacob Zeinel	61	115 sal	Augusta/Antivare
14 Haziran 1865	Osmanlı/Emilia	Süleyman Aslan	102	178 sal	Augusta/Antivare
29 Haziran 1865	Yunan/Anfridi	Francesco Milana	100	83,200 kg	Augusta/İbrail
29 Haziran 1865	Yunan/Margono	Nicolas Tahafsani	62	-	Augusta/ ⁴⁸

43 Bu belgeler, BOA Hariciye İdare Arşivi'ndeki 308 numaralı dosyada yer alan yaklaşık 80 belgeden oluşmaktadır. Belgeler, Rüstem Paşa'nın Fransızca tahriratlarından oluşmaktadır. Bazı dosyalarda birden fazla tahrirat bulunmaktadır bu dosyalar BOA'da da ilk belgenin tarihi ile tarihlendirilmiştir. Kapasite ile gemilerin tonilatosu, tuz yükü olarak da ton üzerinden bilgileri yer almaktadır.

44 * Gemilerin kapasitesi, Rüstem Paşa'nın tüm raporlarında tonilato olarak bildirilmiştir. Kapasite birimi tonilatodur.

45 * Rüstem Paşa'nın tahriratlarındaki tuz yükü bir birim üzerinden yazılmamıştır. O dönemde milletlerarası deniz ticaretinde tek tip bir ölçü birimi kullanılmadığı, ölçü birimleri ülkeye, limana ve döneme göre değişiklik gösterebildiği için raporlardaki farklı birimler kilograma dönüştürülmemiş, rapordaki şekliyle verilmiştir. Rüstem Paşa raporlarında 100 kilograma karşılık gelen quintaux, kilogram, bin kilogramı kast ettiği mille kilo ve salma birimlerini kullanmıştır.

46 BOA. HR. İD..308/13. Rüstem Paşa, diğer hiçbir raporunda kullanmadığı şekilde, bu belgede okes birimini kullanmıştır. Quintaux veya ton yerine yalnız bu belgede okes kullanılan Rüstem Paşa'nın bu ölçü birimi ile okkayı kast ettiği düşünülmektedir.

47 BOA. HR. İD..308/15, 308/16, 308/18.

48 BOA. HR. İD..308/19, Rüstem Paşa, bu belgede 920 kantara eşit 115 salma ve 1624 kantara eşit 178 salma, devamında ise bir başka gemiyle ilgili bilgi verirken 83,200 kilogram

13 Temmuz 1865	Yunan/Speridione	Jallis Zaccariatis	201	3600q	Palermo/İstanbul
13 Temmuz 1865	Yunan/Adelphi	L.G.Lazzaro	243	4000q	Palermo/İstanbul
13 Temmuz 1865	İtalyan/F. Povla	T.Gombard-la	201	3600q	Palermo/İstanbul ⁴⁹
27 Temmuz 1865	Yunan/Aigishios	Costantino Emiri	133	500q	Traponi/İstanbul
10 Ağustos 1865	Yunan/A. Command	Andrea Andromaste	-	850q	Traponi/İstanbul ⁵⁰
10 Ağustos 1865	Osmanlı/Havrive	Yakup Zeynel	61	110 t	Augusta/İstanbul
10 Ağustos 1865	Osmanlı/Amelya	Süleyman Aslan	102	178t	Augusta/İstanbul
14 Eylül 1865	Avusturya/Tri- onfo	Luca Barbaruzza	71	8000 kg	Augusta/İbrail
14 Eylül 1865	Yunan/St.Andrea	Striano Butari	-	42000kg	Augusta/İbrail
21 Eylül 1865	İtalyan/Corriere	Francesco Greco	159	1700q	Trapani/İstanbul
5 Ekim 1865	Osmanlı/Amelya	Süleyman Aslan	102	112,496 kg	Augusta/Antivari
5 Ekim 1865	Osmanlı/Scutari	Osman İbrahim	184	256,715kg	Augusta/Antivari
5 Ekim 1865	Maria Teresa	Hafsan Zucca		204,384 kg	Augusta/Antivari
6 Kasım 1865	Osmanlı/Amelya	Süleyman Aslan	102	112,492kg	Augusta/İstanbul ⁵¹
10 Ocak 1866	Osmanlı/Hairlie	Ahmet Zeynel	61	68,200kg	Augusta/Antivari
15 Şubat 1866	Osmanlı-Hüda-verdi	Yusuf Kaplan	85	96,640kg	Augusta/İşkodra
15 Şubat 1866	Yunan/Deuxime	Const.Manolero	135	-	Trapani/İstanbul ⁵²
22 Şubat 1866	Yunan/Elpis	Michel Consalapulo	150	-	Trapani/İstanbul
15 Mart 1866	İtalyan/Gloria	Luca Vitta	202		Trapani/İbraila

tuz yükü bildirmiştir. Ölçü birimlerindeki bu değişikliğin, Rüstem Paşa'nın kendisine gelen raporları ortak bir birime çevirmeden olduğu gibi yazmasından kaynaklandığını düşünüyoruz.

49 BOA. HR. İD.. 308/20/21 Rüstem Paşa, bu raporlarda ise önce gemilerin kapasitesini belirten bir rapor yazmış, kaçak tuz yükü miktarını belirtmemiştir. Ardından yazdığı bir başka raporda ise bu belgeye gönderme yaparak gemilerin tuz yükünü eklemiştir.

50 BOA. HR. İD.. 308/22, 308/24. Bu belgede geminin tonilatosu yazılmamıştır.

51 BOA. HR. MKT.. 531/88, BOA.HR.İD. 308/27, 308/24, 308/25, 308/36.

52 Bu geminin taşıdığı yük, Rüstem Paşa'nın Hariciye'ye gönderdiği Fransızca tahriratta 95,54 quintaux olarak bildirilmekte, fakat Tercüme Odası'nda hazırlanan belgede ise 112 bin 492 kilogram tuz yükü bulunduğu yazılıdır. Bkz. BOA. HR. TO. 615/109, BOA. HR. 308/28.

22 Mart 1866	Yunan/ Nicolas	Etienne Culer	172	-	Trapani/ İstanbul
22 Mart 1866	İtalyan/ Assunta	Joseph Du- rato	193		Trapani/ İbraila
22 Mart 1866	Yunan/ Emanuele	Jamelli		81,000kg	Augusta/ Tuna ⁵³
29 Mart 1866	Yunan/ Garibaldi	Feltermith	-	140,800kg	Augusta/ Tuna
29 Mart 1866	Avustur- ya/Swes- da	-	-	105,600kg	Augusta/ İbraila
5 Nisan 1866	İtalyan/ San Marco	Lorenzo Dodero	205	-	Trapani/ İbraila
5 Nisan 1866	İtalyan/ K.D.Took	Giovanni Fienga	191	-	Trapani/ İbraila
12 Nisan 1866	İtalyan/ Eugenio	Angelo Nursi	-	3500q	Girgenti/ İbraila
12 Nisan 1866	İtalyan/ Frecursore	G.B.Bottini	-	3500q	Girgenti/ İbraila
12 Nisan 1866	İtalyan/ NostraSignora	G.B.Fozzo	-	3500q	Girgenti/ İbraila
26 Nisan 1866	Yunan / Anexarti- tos	G.Allipoca- ritti	180	1200q	Trapani/ İstanbul
26 Nisan 1866	Yunan/ Ajos Ta- lajos	Georgio Nanianvis	232	1300q	Trapani/ İstanbul
26 Nisan 1866	Yunan/ Narizza	Giavanni Cusavik	194	-	Trapani/ İstanbul
26 Nisan 1866	Yunan/ Margaro	Cristoforo Sotiri	150		Trapani/ İstanbul
26 Nisan 1866	İtalyan/ Nicolo	A.Balsamo	241	1300q ⁵⁴	Trapani/ İstanbul
26 Nisan 1866	İtalyan/ Gloria	Antonio Sabia	-	3200q	Girgenti/ Trablia
26 Nisan 1866	İtalyan/la Gloria	Giovanni Cusavo	-	2560q	Girgenti/ Trablia
26 Nisan 1866	İtalyan/ Speranza	Fiebro Ma- gone	-	2560q	Girgenti/ Trablia ⁵⁵
24 Mayıs 1866	Yunan/ Calliope	Lazzaro Tanajotti	156	128,000kg	Augusta/ Türkiye
24 Mayıs 1866	Yunan/ Effisia	Dimitrius Gira	59	64,000kg	Augusta/ Tbralia
24 Mayıs 1866	Yunan/ Delfinma	George Ca- rupi	-	39 t	Augusta/ Suriye
24 Mayıs 1866	Yunan/S. Cristofro	Trocus Ta- naj	105	130,000kg	Augusta/ Tuna

53 Rüstem Paşa, bu belgede 81,000 kg yerine 81 mille kilogram yazmıştır.

54 Rüstem Paşa, bu ağırlıkları 24 Haziran 1866 tarihinde oluşturduğu tahriratında not olarak eklemiştir.

55 BOA. HR. İD.. 308/30.

giz

Akademik
Bakış

163

Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023

24 Mayıs 1866	Yunan/ Evange- lista	Marev Dra- purnotti	162	-	Augusta/ Tuna
24 Mayıs 1866	Yunan/ Marijo	E.Busibaldi	194	-	Augusta/ Tuna
24 Mayıs 1866	Yunan/ Euphro- sini	Giorgio Spe- ziale	220	-	Augusta/ Tuna
24 Mayıs 1866	İtalyan/ Cerere	Guiseppe Dominici	296	-	Augusta/ Tuna
24 Mayıs 1866	İtalyan/ Rosina	Antonia Sauro	427	-	Augusta/ Tuna
14 Haziran 1866	Yunan/ Bilio	Lazarro Balaxis	183	1050 q	-
14 Haziran 1866	Yunan/ Teofilos	Const.Toglu- opuli	118	5006 q	-
14 Haziran 1866	Yunan/ Margaro	Nicolas Tet- rojanni	63	322 q	-
20 Haziran 1866	Yunan/ Helene	Dimitrio Sproi	380	3800q	Trapani/ İstanbul
20 Haziran 1866	Yunan/ Putpori- dion	Dasse Elis- terio	142	1420q	Trapani/ İstanbul
21 Haziran 1866	Yunan/ Evang- lista	Agustolo Caliti	119	1000 q	Trapani/ İstanbul
21 Haziran 1866	Yunan/ Marianga	Agustolo Costalla	221	2000q	Trapani/ İstanbul
7 Haziran 1866	Yunan/ Caterina	Petro Vul- garis	178	-	Augusta/ Odessa
7 Haziran 1866	Yunan/ Caterina	Agustoto Procos	130	-	Augusta/ Odessa
7 Haziran 1866	San Gio- vanni	Giovanni Tosemi	113	-	Augusta/ Odessa
7 Haziran 1866	Nicolas	Giorgio Tsa- rassi	135	-	Agussa/ Odessa
18 Haziran 1866	Yunan/ Evange- lista	Apostola Balitte	119	2000q	Trapani/ İstanbul
20 Haziran 1866	Yunan/S. Helene	Dimitrio Sprioi	380	3800q	Trapani/ İstanbul
20 Haziran 1866	Yunan Sporodi- on	Tasse Bilist- rio	142	1430q	Trapani/ İstanbul ⁵⁶
24 Haziran 1866	Yunan/ San Ni- colo	Giovanni Tapa	70	500q	Augusta/ Tuna
12 Temmuz 1866	Yunan/ Tolospo- ros	Fastasio Gorvisiano	133	1300q	Trapani/ İstanbul

12 Temmuz 1866	Yunan/ Evangelistia	Pavo Corelesopulo	167	1500q	Trapani/ İstanbul
12 Temmuz 1866	Yunan/ Ephtichia	S.Morne- miev	160	1400q	Trapani// İstanbul
9 Ağustos 1866	Yunan/A. Adipa	Giorgio Pa- tape	189	2200q	Augusta/ İstanbul
9 Ağustos 1866	Osmanlı/ Teresa	Hassan	174	1887q	Augusta/ İşkodra
9 Ağustos 1866	Osmanlı/ B.Porte	Ömer	91	1019q	Augusta/ İşkodra
6 Eylül 1866	Osmanlı/ Scutari	Osman İbra- him	174	266,600 kg	Augusta/ İşkodra
6 Eylül 1866	Emilia	Suliman Aslami	102	131,600kg	Augusta/ İşkodra
13 Eylül 1866	Yunan/ Evangelistia	Andrea So- lea	172	1337 q	Augusta/ İşkodra
18 Kasım 1866	Yunan/ Leomidas	Giorgio Ca- merino	156	1260q	Augusta/ Tuna
21 Kasım 1866	Yunan/ Bevilato	Constantin Igliopolo	140	1892q	Augusta/ Tuna
21 Kasım 1866	Yunan/ Marigo	Emanuel Busumbor	94	1536q	Augusta/ Tuna
12 Aralık 1866	Yunan/S. Giovanni	Michel Co- corradis	196	1000 q	Trapani/ İstanbul
12 Aralık 1866	Yunan/ Europi	Dimitrius Zacalis	--	3276 q	Girgenti/ İstanbul
12 Aralık 1866	Yunan/ Fausta	Majuch Ta- naj	121	700 q	Trapani/ İstanbul
12 Aralık 1866	Yunan/ Mandora	Lazzari La- patais	173	-	Trapani/ İstanbul
12 Aralık 1866	Yunan/ Nideif	Flabio Dac- hite	276	-	Trapani/ İstanbul
12 Aralık 1866	Yunan/ Evangelistia	Antonio Dieta	190	-	Trapani/ İstanbul
25 Aralık 1866	Yunan/ Efferxi	Picule Dia- manti	123	1000 q	Augusta/ Tuna
6 Şubat 1867	Yunan/ Sophie	G.Malgheri	192	-	Augusta/ Tuna
6 Şubat 1867	Yunan/ Giovanni	Giovanni Polemi	120	-	Augusta/ Tuna
6 Şubat 1867	Yunan/ Aspasia	Giovanni Papas	-	-	Girgenti/ Odessa
20 Şubat 1867	Yunan/P. Emma	Michel Lizza	192	-	Augusta/ İstanbul
27 Şubat 1867	İtalyan/ Guphelmo	Guseppe Beus	176	1800q	Trapani/ İstanbul
27 Şubat 1867	İtalyan/ Flora	Emanuele Seignor	185	1900q	Trapani/ İstanbul

gazi

6 Mart 1867	İtalyan/ Due Sorelle	Giseppe Legana	-	2000q	Traponi/ İstanbul
13 Mart 1867	İtalyan/ Telemaque	L.Senafonto	-	2350q	Augusta/ İstanbul
13 Mart 1867	İtalyan/ N.Eleuta	G.Fra- nevpoulo	-	1360q	Augusta/ İstanbul
13 Mart 1867	Yunan/ Helene	T.Busum- bare	-	2500q	Augusta/ İstanbul
13 Mart 1867	Yunan/ Torfeo	Georges Alphis	-	1760q	Augusta/ İstanbul
14 Mart 1867	Yunan/ Atalante	G.Avropoulo	-	1710q	Augusta/ İbrail
1 Mayıs 1867	Yunan/ Evange- lista	Theodor Kumani	-	4780q	Augusta/ İstanbul ⁵⁷
10 Mayıs 1867	İtalyan/ Guiseppe	Antonio Bonsigliaro	-	2600q	Palermo/ Odessa
10 Mayıs 1867	Yunan/ Leonidas	Dimitriu Latirius	161	1860q	Augusta/ Tuna
10 Mayıs 1867	Yunan/ Adelphi	Giovanni Tandelli	170	1860q	Augusta/ Tuna
10 Mayıs 1867	Yunan/ Evange- lista	Georges Lavavi	220	1990q	Augusta/ Tuna
10 Mayıs 1867	Yunan/ Moirtiti	Giovanni Libix	304	2560q	Augusta/ Tuna
10 Mayıs 1867	Yunan/ Lijiridi- one	Dimitrius Dissi	147		Augusta/ Tuna
10 Mayıs 1867	Yunan/ Morizza	Paul Bara- voro	232	2570q	Augusta/ Tuna
10 Mayıs 1867	Yunan/ Brisulla	Bristo Nor- gana	220	1760q	Augusta/ Tuna
10 Mayıs 1867	Yunan/ Evange- listia	Michel Ja- nueo	226	2430q	Augusta/ Tuna
10 Mayıs 1867	Yunan/ Elspiril- cone	Giovanni Bueca	122	1000q	Augusta/ Tuna
14 Haziran 1867	Osmanlı/ Adelphi	Giovanni Toti	-	2600q	Trapa/İbrail
30 Haziran 1867	Yunan/ San Ni- cholas	-	-	1600q	Girgenti/ İstanbul
30 Haziran 1867	Yunan/ Spiridi- one	-	-	1500q	Girgenti/ Odessa
14 Ağustos 1867	Yunan/ Embros	Gaorges Stomizati	200	2500q	Augusta/ Tuna

57 BOA. HR. İD... 308/36, 308/39, 308/40, 308/42, 308/43, 308/44, 308/20, 308/47, 103/56, 103/15.

14 Ağustos 1867	Yunan/ Dumavi	Nicholas Harachis	90	1100q	Augusta/ Tuna
14 Ağustos 1867	Yunan/ Demetrio	Baralambo	80	1000q	Augusta/ Tuna
14 Ağustos 1867	Yunan/ Evange- listia	Lazzaro Srima	118	1500q	Augusta/ Tuna
14 Ağustos 1867	Yunan/ Agamem- non	Nicolas Bruscos	190	1090q	Augusta/ Tuna
14 Ağustos 1867	Yunan/ Bechia	D.Schianvo- rebi	50	700q	Augusta/ Tuna
14 Ağustos 1867	Yunan/ Evange- listia	Michel Mat- tuide	96	1200q	Augusta/ Tuna
14 Ağustos 1867	Yunan/ Telagia	Giovanni Janubi	220	2230q	Augusta/ Tuna
20 Aralık 1867	Yunan/ Marv	Constantin Januso	170	1860q	Augusta/ Tuna ⁵⁸
13 Eylül 1867	İtalyan/ Agamemnon	Burcsos	190	2090q	Agosto/Tuna
13 Eylül 1867	Yunan/ Evange- listia	Buturi	160	1600q	Augusta/ Tuna
13 Eylül 1867	Yunan/ Lechia	D.Schiado- resi	50	700q	Augusta/ Tuna
13 Eylül 1867	Yunan/ Evange- listia	Michel Mat- tiudi	95	1200q	Augusta/ Tuna
13 Eylül 1867	Yunan/ Telagia	Giovanni Januli	220	2230q	Augusta/ Tuna
13 Eylül 1867	Yunan/ Levgania	Anorgiso Comma	275	2210q	Augusta/ Tuna
13 Eylül 1867	Yunan/ Laxiarchi	Georges Mangase	127	1536q	Augusta/ Tuna
13 Eylül 1867	Yunan/S. Spiridone	Theodore Bresca	63	740q	Augusta/ Tuna
18 Ekim 1867	Yunan/ Spridione	Dimitri Dapi	63	1600q	Augusta/ Tuna
22 Kasım 1867	Yunan/ Cristoforo	Frocape	184	2140q	Augusta/ Tuna
29 Kasım 1867	Yunan/ Bilio	Lazzaro Baxi	170	1760q	Augusta/ Tuna
29 Kasım 1867	Yunan/ San Ni- cola	Stamati Bxescu	129	1500q	Augusta/ Tuna
17 Ocak 1868	Yunan/ Toxear- che	George Manganas	127	1470q	Augusta/ Tuna
7 Şubat 1868	Yunan/ San Ni- cola	Cavagliga Hridione	140	1700q	Augusta/ Tuna

gjs

Akademik
Bakış
167
Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023

20 Mart 1868	İtalyan/ Gemelle	Raphael de Angelis	350	3040q	Augusta/ Trilia
27 Mart 1868	Yunan/ Evange- lista	Adhanaze Adiotti	60	890q	Girgenti/ Tnibia
27 Mart 1868	İtalyan/ Gabrielle	Alejandro Zogema	340	3048q	Girgenti/ Tribi
3 Nisan 1868	Yunan/ Zodocopi	Antonie Cozziano	133	1360q	Augusta/ Tuna
3 Nisan 1868	Yunan/ Lionidos	George Mexi	149	1800q	Augusta/ Tuna
17 Nisan 1868	Yunan/ San Ma- rino	Giorgiv Zac- carone	64	700q	Augusta/ Tuna
29 Mayıs 1868	Yunan /A.Paolo	Cristofe Arlae	295	448,000kg	Augusta/ Tuna
29 Mayıs 1868	Yunan/ San Ni- cola	Michel Bor- dac	122	200,000kg	Agusto/Tuna
19 Haziran 1868	Yunan/ Paxiar- chis	Dimitri Se- guani	-	1450q	Augusta/ Tuna
17 Temmuz 1868	Yunan/T. Argentin	Dimitri Ma- nepi	69	960q	Augusta/ Tuna
13 Ağustos 1868	İtalya/ Assunta	Giovanni Battista		254,000kg	Girgenti/ Tiberia
13 Ağustos 1868	İtalya/ Conceziote	Salvatore Scopato		254,000kg	Girgenti/ Tiberia
15 Kasım 1868	İtalya/ Francesco	Santo Meo- cale	400	4000q	Girgent/İs- tanbul
21 Kasım 1868	Yunan/ Proodos	Constantin Marcos	144	160,000kg	Girgenti/ Tiberia
4 Eylül 1869	Angelica	D.Constan- tino	118	159,000kg	Augusta/ İstanbul
14 Eylül 1869	Osmanlı/ Olivia	Osman Za- rus	177	20,600kg	Augusta/ İstanbul
14 Eylül 1869	Osman- lı/S.Diana	İsmail Hacı	54	48,000kg	Augusta/ İstanbul
14 Eylül 1869	Yunan/S. Cristafaro	Giovanni	158	128,000kg	Augusta/ İstanbul
14 Eylül 1869	Osmanlı/ Emilia	Süleyman Aslan	102	108,000kg	Augusta/ İstanbul
16 Nisan 1869	Yunan/ Emma- nuel	Jean Jen- nudi	154	194,000kg	Augusta/ Servie

21 Mayıs 1869	İtalyan/ Salvatore	Matteo Ca- uci	300	304,800kg	Palermo/ İstanbul
10 Temmuz 1869	Yunan/ Eftechia	Emmanuel Esmri	191	540q	Augusta/ İstanbul
4 Eylül 1869	E.Boğ- dan/An- gelica	Demetre Costantino	118	1590q	Augusta/ Sırbistan
2 Ekim 1869	İtalya/ Luisella	Josue Tor- rana	210	18,551kg	Palermo/ İbrail
12 Mart 1870	Yunan/ Bilio	Yratoris		640q	Sicilya/yok
	Yunan/ Telagia			230q	Sicilya/yok
10 Haziran 1870	Yunan/ Evange- listre	Andrea Francesco	130	2550q	Sicilya/ Tuna ⁵⁹

Sonuç

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın ikinci yarısında tuz kaçakçılığı, çok yönlü olarak önüne geçilemeyen bir sorundu. İç piyasada tuz satışının denetlenmesi, dışarıdan tuz ithalinin yasaklanması, XIX. yüzyılda gemilerin geliştirilmesiyle deniz ticaretinin artması ve Osmanlı limanlarından yük almaya gelen gemilerin boş gelmemek için tuz yüklemesi, kaçakçılığın temel nedenlerindendi.

Sicilya da önemli bir tuz üretim merkezi olarak Osmanlı topraklarına tuz gönderen merkezlerdendi. Tuz inhisarıyla birlikte ithalatın yasaklanması ve bunun Sicilyalı tüccarlara bildirilmesi, bu bölgeden de kaçakçılığın yolunu açtı. Sicilyalı tüccarlara durum bildirildikten sonra yıllardır alışkanlıkları olan bu ticareti bırakmak istemediklerini bildirseler de geri adım atılmadı. Belirtilen dönemde Floransa Büyükelçisi olarak görev yapan Rüstem Paşa, kaçakçılıkla mücadele etmek için tedbirler aldı. Sicilya'dan Osmanlı limanlarına tuz kaçırılması muhtemel tüm limanlardaki konsololarla irtibat kuran Rüstem Paşa, bir pusula oluşturarak tüm bilgilerin kendisine iletilmesini istedi. Pusulada gemilerin bilgileri, kalkış varış limanları ve yükledikleri tuz miktarı gibi bilgiler yer aldı. İtalya birliğinin 1861 yılında sağlanmasının ardından önemli diplomatik görevler üstlenen Rüstem Paşa, iki ülke arasındaki ticari konularda da titizlikle çalıştı ve tuz kaçakçılığı ile mücadele etti. Bu dönemde Sicilya'dan özellikle Augusta limanından Tuna'ya tuz kaçırıldı.

59 BOA. HR. İD..308/78, BOA.HR.. 308/51, 308/52, 308/53, 308/54, 308/55, 308/57, 308/58, 308/60, 308/61, 308/62, 308/63, 308/65, 308/65, 308/66, 308/67 308/68, 308/71, 308/72, 308/73, 308/74, 308/75, 308/76, 308/77, 308/78.

Gemilerin çoğunluğunun Yunan bandıralı olması dikkati çekerken, Osmanlı gemileri de kaçakçılıkta kullanıldı. Sicilya'dan tuz kaçakçılığı, Osmanlı idaresinin aldığı tedbirlere rağmen trafiğin önüne geçilememesi bakımından dikkate değerdir. Rüstem Paşa'nın Hariciye'ye ve Rüşûmat Emaneti'ne yazdığı Fransızca tahriratlardan da anlaşıldığı gibi kaçakçılık yapılan güzergah, gemilerin yükleri, kaptanları, isimleri bilinmesine rağmen bu önlemler Sicilya'dan yüklenen tuzun Osmanlı limanlarına indirilmesinin önüne geçememiştir.

Kaynaklar

1.Arşiv Bilgileri

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Babiâli Evrak Odası (BEO).18, Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye (DH.İD..) 308/13,15,16,18 ,19,20,21,22,24,25,27,28,30,33,34,35,36,39,40,42,43,44,49,51,52,55,57,58,60,61,62,63,64,65,66 ,67,68,69,71,72,74,75,76,77,78,88, Hariciye Tercüme Odası (HR.TO..) 615/109, Hariciye (HR. MKT.)103/15, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Tahrirat Kalemi (DH. EUM. THR.) 17/31, Dahiliye Nezareti Emniyeti Umumiye Müdüriyeti DH. EUM. EMN. 64/10, İMV. 26277

Düstur I. Tertib, Cilt II, Dersaadet 1289

2.Kitaplar ve Makaleler

AHMED Esad, "Gümrük Tarihinden Sayfalar: Gümrüklerimizde Enebi Mütihazsıslar" *Gümrük Rehberi*, İstanbul, 7 Şubat 1937.

AKDOĞAN, Refik, *İngilizce-Türkçe Ansiklopedik Denizcilik Sözlüğü*, İstanbul, 1988.

BARKAN, Ömer Lütfi, *XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları I, Kanunlar*, İstanbul 1943.

BATMAZ, Şakir Batmaz, "Osmanlı Denizlerinde Mesaha Çalışmaları", *Türkler*, Cilt 14, Ankara, 2002, s. 915-918.

BEYOĞLU, Süleyman, "Osmanlı Devleti'nde Tuza Dair Bazı Problemler (1914-23)", *Tuz Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004

CEVDET Paşa, *Tezahir*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

ÇAKIR, Duygu, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Karadeniz'de Tuz Kaçakçılığı", Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu 2019.

ÇELİK, Birten, Osmanlı Gümrüklerinde 19. Yüzyıl Son Döneminde Yapılan Reformlar ve Yabancı Uzmanlar, *XVIII. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 2018.

DEMİRBİLEK, Sinan, "Tek Parti Döneminde İnhisarlar (1923-1946)", *ÇTTAD XII/24*, (2012/ Bahar), p. 203-232.

DOĞRUEL, Fatma, Suut, *Osmanlı'dan Günümüze Tekel*, Tekel Yayınları, İstanbul 2000.

EKİNCİ, İlhan, *Tuna Komisyonu ve Tuna'da Ticaret 1856-1883*, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun,1998.

EKİNCİ, İlhan, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Deniz Ticaretinde Değişim ve Tepkiler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXI, Sayı 2, Aralık 2006, s. 35-76.

EKİNCİ, İlhan "Osmanlı Deniz Ticaretinde Ölçü Birimlerinin Batılılaşmasına Bir Örnek: Kile'den Tonilatoya, Moorsom Usulü'nün Uygulanması", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt: 4, Sayı: 17, Bahar 2011.

GÜÇER, Lütfü, "XV-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Tuz İnhisarı ve Tuzlaların İşletme Nizamı", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 23, Sayı 1-2, İstanbul 1963.

GÜRAN, Tevfik, *Osmanlı Mali İstatistikleri, Bütçeler, 1841-1918*, Tarihi İstatistikler Dizisi, Cilt 7, Birinci Basım, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 2003.

İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (çev. Halil Berktaş), Cilt 1, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000.

İNALCIK, Halil, Quataert, D, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Cilt 2,

1600-1914 , Eren Yayınları, İstanbul, 2004.

İLTER, Müfit, *Türkiye'de Tuz Endüstrisi ve Ticareti*, Ankara 1980.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, VII. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 7. Basım, Ankara 2011.

KASIM, Ekin, *Tuz Nizamnamesi Çerçevesinde 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Tuzlaların İdaresi ve İşletilmesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2016.

KAZGAN, Haydar, *Galata Bankerleri*, Orion Yayınları, Ankara 2005.

KIEL, Machiel, "İşkodra", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 23, s. 433-434, Ankara 2001.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, *Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2013.

MEHMET Aziz, *Büyük Bir Derdimiz*, Osmanlı Deniz Ticareti, İstanbul 1328.

MAXİM, Mihai, "Tuna", TDV Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt 41, İstanbul 2012, s. 372-374,

ÖNER, Erdoğan, *Osmanlı Bütçeleri (1864, 1869, 1877, 1880, 1897)*, Osmanlı Muavazene Defterleri, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, Ankara 2007.

RÜSÜMAT Salnamesi, İhsan Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, Dersaadet, 1330

TAŞTEKİN, Serap, *Osmanlı Devleti'nde Maden Hukuku ve İmtiyazlar (1861-1906)*, Bilgin Yayınevi, Ankara 2021.

QUATAERT Donald, *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, İstanbul 2002, s. 181.

VELAY, A.Du, *Türkiye Maliye Tarihi*, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Neşriyatı, Damga Matbaası, Ankara 1978.

Extended Abstract

Salt, which was considered a mineral within the legal system of the Ottoman State, was both an exported mineral and used in the domestic market. The operation of salt was subject to special regulations until the Tanzimat period. The production, distribution, and transportation of salt were under state control. The operation of small mines could be entrusted to individuals, while some saltworks could belong to foundations.

Salt was also imported from certain countries due to its affordability there. The 1862 Salt Regulation is known as the first regulation that addressed the establishment and operation of saltworks, as well as the sale of extracted salt. Importation of salt was prohibited after the establishment of the salt monopoly in 1862. Initially, salt revenues increased following the implementation of the salt monopoly. In 1863, the income from saltworks, which stood at 62 million 500 thousand kurush, increased to 110 million kurush in 1864. However, the state monopoly on saltworks operation and import restrictions posed challenges related to foreign trade. During the same period, the Ottoman State pursued efforts to integrate into world trade and opened the door to freedom of domestic and foreign trade through successive treaties signed with European states. Additionally, as part of these trade integration efforts, the Ottoman state reduced the customs tax from 12% to 3% through commercial agreements. This arrangement allowed foreign merchants to freely sell their products, other than salt and tobacco, in Ottoman lands. Although European states objected to the ban on importing salt and tobacco into Ottoman lands, the Ottoman state stood firm in its decision. As a result, smuggled salt started to be brought into the country via the Mediterranean and the Black Sea. Rustem Pasha, who served as ambassador in Turin at that time, reported the dissatisfaction of Sicilian merchants to the Sublime Porte and warned Istanbul that this situation could lead to smuggling. Despite the sanctions imposed by the salt monopoly, those who refused to comply with the prohibitions continued to transport salt to Ottoman ports using the routes they had used before. Sicily was one of the ports where salt was illegally transported. Sicilian sailors preferred this method to avoid traveling empty-handed when going to Ottoman ports, while buyers in Ottoman lands favored this method because it was cheaper. When the ban was communicated to them through the embassy, Sicilian sailors reacted negatively, stating that they sent large amounts of salt to the Ottoman state every year and that they did not know where they would

gors

Akademik
Bakış

171

Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023

ship the salt after the trade prohibition.

Rustem Pasha developed his own methods to prevent salt smuggling from Sicily. He reported the smuggled salt-laden ships departing from Sicily to Ottoman ports, based on information he received from the consulates, and urged the Sublime Porte government to take necessary precautions at customs. Rustem Pasha also mentioned that export taxes imposed by the Italian government on this commodity could be effective in preventing smuggling. Salt was also transported from this port in the direction of Shkoder, Antivari, Ibrail, Istanbul, the Danube, and Odessa. Trapani was one of the significant ports where salt was smuggled. According to reports, the majority of ships smuggling salt from Sicily to Ottoman ports were of Greek nationality. A total of 169 ship movements were reported: 4 in 1864, 21 in 1865, 71 in 1866, 48 in 1867, 16 in 1868, 7 in 1869, and 2 in 1870.

Based on the correspondences Rustem Pasha sent to the Foreign Ministry and the Customs House, it can be understood that salt smuggling from Sicily could not be prevented despite all the precautions taken by the Ottoman administration.

Gors

Akademik
Bakış

172

Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023